

як організатора повстання проти Угорщини, як агітатора за Україну. У своїх спогадах письменник детально розповів про катування у концтаборах с. Кривої і Вар'юлопоша. На захист В. Гренджі-Донського виступили письменники Словаччини, Югославії, Румунії, закарпатці з Америки. В липні він був амністований, але мусив щодня з'являтися в Хустську міську поліцію. Постійні погрози, переслідування створили атмосферу страшнішу, ніж у концтаборі. Місцеві мадярони не раз били його вікна. Єдиний порятунок В. Гренджа-Донський бачив у втечі за кордон. З тяжким серцем покидав він окуповане Закарпаття.

Несу в хустині грудочку землі,
орошену і кров'ю і сльозами,
нехай потішать душу в чужині,
пригноблену тривожними думками, —

писав у вірші «Прощай, рідний краю».

Другою батьківщиною В. Гренджі-Донського стала Словаччина. З перших днів життя на словацькій землі він включився у громадську роботу. Писав статті про злочини угорських окупантів на Закарпатті, готував українські радіопередачі, писав підручники для шкіл з українською мовою навчання. Був ініціатором створення журналів «Дукля» і «Дружно вперед». Тішився, що на Пряшівщині, яка була «гніздом фенциківщини», розгорталася широка культосвітня робота по усвідомленню національної приналежності. Та невдовзі недруги-зздрісники звинуватили В. Гренджу-Донського, що хоче вбити клин між словаками і українцями, орієнтує українську літературу не на російську, а на Захід, прагне сепарувати молодь. Наклепи, погрози і повний бойкот газет, журналів, звільнення з посади головного бухгалтера. І це тоді, коли письменник був, за його словами, «на найвищому щаблі творчості». В 1962 році В. Гренджа-Донський переніс «операцію на очі». Він мріяв побачити надрукованим хоча б один твір.

Слава і визнання прийшли до нього на схилі літ. У 1964 році з'явилася його книжка «Шляхом терновим». У 1970 році В. Гренджа-Донський отримав почесне звання «Заслужений митець».

В останні роки працював над спогадами, драмами, романами, перекладав.

25 листопада 1974 року він відійшов у вічність. Поховали його на чужій, не на своїй землі. Поклали на серце йому маленьку грудочку закарпатської землі, яку він протягом багатьох десятиліть зберігав у своїй оселі. Мріяв-бо пригорнути на вічний спочинок Карпати, яких він ніколи не зраджував і не забував.

Надія Ференц,

кандидат філологічних наук.

ЯКОЇ УКРАЇНИ ХОТІВ ВАСИЛЬ ГРЕНДЖА-ДОНСЬКИЙ?

Численним шанувальникам Василь Гренджа-Донський більш відомий як поет, письменник і редактор «Нової свободи». У своїх творах Василь Степанович постійно акцентував на тому, що населення, яке з прадавніх часів заселяє Срібну землю, є українцями, а не руснаками, угроросами, карпаторосами, «руськими» тощо. Завдяки публікаціям останніх років

країнський читач чимало дізнався про життєвий шлях «верховинського оловейка», його багатогранну просвітницьку і творчу діяльність.

В центрі цього скромного дослідження — публіцистика Василя Гренджі-Донського, присвячена ідеї соборності українських земель, яку остійно проповідував і відстоював славетний наш земляк.

Своє кредо Василь Гренджа-Донський виклав ще на початку 1929 року у листі до редакції ужгородського журналу «Вперед», який звинувачував поета, що він «продався комуністам і лається на всіх і вся, хто не признає комунізму». Відповіддю Гренджі-Донського було: «Мое минуле - ідкрита книжка. Хоч чую себе письменником - оборонцем покривджих, комуністом я ніколи не був і не є, а є я українцем по переконанню, радикальним націоналістом, і як син селянина ношу на серці долю ого пригнобленого селянства, що віками гинуло у ярмі».

Деяким сучасним супердемократам дуже б хотілося зобразити Гренджу-Донського в образі непослідовного діяча, який двома руками ідтримав уряд Волошина, а живучи в післявоєнній Чехословаччині, яскравими барвами описав прихід в край радянської армії. Справді у Василя Степановича є такі твори, але ті, хто звинувачує цим компроматом ідомого поета, не зуміли побачити головного. Повернемося знову до Василя Гренджі-Донського: «... Дуже помиляються ті панове, що думають, що я ... ляятиму нинішню українську владу. Ні, панове!.. Україна мені ідна, мила, Україна мені дорога хоч би вона звалась навіть і радянською, але вона після 300-літньої неволі встала і живе! Україна є і 40-мільйонний народ, який добившись до своєї рідної культури, не загине, а іде своїм шляхом».

Таким чином, якою б чужою не була для Гренджі-Донського радянська влада, він завжди на перше місце ставив головне — український народ. А коли Василь Степанович вітає возз'єднання краю з Радянською Україною, то вітає не пануючу ідеологію, а віковічне прагнення закарпатських українців до злуки зі своїми братами. Хіба не цій святій ідеї ув присвячений чи не кожний номер «Нової землі», яку редагував Гренджа-Донський? І хіба не за цей кримінал власті намагалися його закрити? «Було б убивством застановити і зліквідувати журнал, що мав і має елике значення для національного освідомлення українського Закарпаття». Не просто Закарпаття, а українського. І це не лише слова...

Для того, щоб вважати наш край українським, Гренджа-Донський перелянув масу літератури та історичних джерел і на підставі всього цього написав наукову працю «Матеріальна і духовна культура селян Волівської Веровини кінцем XIX і початком XX століття». Він доводить, що був період в історії краю, коли наша земля входила до складу Київської Русі, бо «беєцький жупан Григорій, відмовив послуху угорському королеві, заявляючи, що він є урядовцем руського князя Лева... В ті часи, отже, Закарпаття належало до Галицько-Волинської держави.» Племена угрів для Гренджі-Донського — кочівники, які вчинили навалу на нашу землю. Вже до їх приходу «наші прапрудки в Ужгороді мали свого легендарного князя Лаборця». Ілибоке переконання поета в тому, що наш край український. В його татті «Конгрес народовецької молоді Підкарпаття», який надрукувала «Свода» (1929, 11 липня), читаємо: «... Ми є частиною того великого українського народу, що живе за Карпатами і від нього культурно ніколи не ідірвемося. Мадяр, німець, поляк в ЧСР може назвати себе мадяром, імцем, то ж і нам можна себе назвати назвою того матірнього пня, з отрого ми походимо і до котрого ми признаємося».

Василію Гренджі-Донському було боляче, що його земляки, яких душили різні чужеземні влади, відставали рівнем національної свідомості від українців Галиччини. Будучи проїздом у Галиччині, тішився, що зустрів у Самборі «української панночки чи хлопця, що говорили інакше, як по українськи» і жалів, «що багато води потече долі нашої сивою Тисою, доки виросте наша інтелігенція до тої висоти, що галицька». І, дійсно, так було, але, що стосується Гренджі-Донського, то він все робив для того, щоб прискорити цей процес. Він вірив у воскресіння свого народу, який тисячі років стояв на колінах, був рабом. «Куймо сильні характери, виховуймо залізних борців... Тільки вільні — воскреснемо вповні». І такий день настав — 15 березня 1939-го року, коли вперше за свою багатостраждальну історію наш край став вільним, незалежним. Став незалежним не для того, щоб відірватися, а щоб з часом назавжди возз'єднатись з великим українським народом.

Василя Гренджу-Донського ставимо в один ряд з такими носіями цієї соборності всіх українських земель, як Олександр Олесь, Богдан Лепкий, Зореслав. Це завдяки їм, цим справжнім синам свого народу, Україна виборолала незалежність і стала вільною.

Микола ВЕГЕШ.
член «Просвіти».

Чи відомо вам, що...

- Найпрославленішим поліглотом усіх часів був кардинал Джузеппе Меццофанті /народився 1744 р./ . Він перекладав із 114 мов та 72 діалектів, розмовляв 39-ма і вільно використовував ще 11 іноземних мов.
- Один з найповажніших поліглотів нашого часу Джордж Сміт із Страсбурга вільно розмовляє 30-а мовами і перекладає ще з 36.
- Мова есперанто стає дедалі популярнішою у багатьох країнах світу. Нині в її словнику 350 тисяч слів і висловлювань. Всі вони з'явилися на світ в результаті великої роботи, що її виконали три покоління есперантистів.
- Мовою есперанто пишуть книги, на не перекладено 1700 творів світової класики. У лавах есперантистів - понад 10 мільйонів любителів, більшість з яких не лише читає тексти, але й розмовляє цією мовою.
- Угорський філолог З.Модьору близько 20 років опрацьовує нову міжнародну мову - романіду. Вона складається з найважливіших і необхідних у спілкуванні словосполучень кількох романських мов: іспанської, італійської, португальської і французької. Спеціалісти вважають, що романіда засвоюється легше, ніж есперанто.

1 вересня - початок нового навчального року,

День знань.

На поклик срібного дзвоника злетяться у цей день до рідної школи діти, сядуть за парти і поринуть у чарівний світ мудрості і краси.

Теплим ласкавим словом згадаймо у цей день своїх учителів — сіячів розумного, доброго, вічного — тих, хто працює або перебуває на заслуженому відпочинку, і тих, хто відійшов від нас у небуття, залишивши по собі вічну пам'ять.